

Tijd, faciliteiten en scholing nodig voor meer persoonsgerichte daginvulling voor mensen met een verstandelijke beperking

Factsheet. Utrecht: NIVEL, 2017

Anke J.E. de Veer, Renate Verkaik, Kim de Groot, Anneke L. Francke

De meeste cliënten in de verstandelijk gehandicaptenzorg hebben in de ogen van begeleiders een zinvolle daginvulling. De kwaliteit van het aanbod aan activiteiten vinden ze over het algemeen voldoende tot goed. Toch willen begeleiders een meer persoonsgerichte daginvulling die beter past bij het individu. Dat streven lijkt onder druk te staan door gebrek aan tijd, faciliteiten en scholingsmogelijkheden. Dit geldt vooral in de kleinschalige woonvoorzieningen, waar begeleiders de ervaren kwaliteit van de daginvulling relatief laag beoordelen en tijdgebrek sterker speelt. Dit blijkt uit een vragenlijstonderzoek onder begeleiders in de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking die deelnemen aan het NIVEL Panel Verpleging & Verzorging.

In de vragenlijst is 'zinvolle daginvulling' als volgt beschreven: "Met een zinvolle daginvulling bedoelen we activiteiten die aansluiten bij de persoonlijke voorkeuren en gewoonten van de cliënt. Dit kunnen bijvoorbeeld creatieve bezigheden, beweeg-, sport- of soms ook werkactiviteiten zijn. Maar ook het betrekken van cliënten bij de huishoudelijke zorg of koken, kan onderdeel zijn van een zinvolle daginvulling. Activiteiten kunnen zowel binnen als buiten de instelling plaatsvinden."

Doel van deze factsheet is te beschrijven hoe begeleiders aankijken tegen de daginvulling van hun cliënten en wat er nodig is om die te verbeteren. De mogelijkheid om zelf te kiezen, eigen regie, en deelname aan de samenleving vinden mensen met een verstandelijke beperking belangrijk voor hun kwaliteit van leven (Buntinx, 2015). Dit zijn kernelementen van het vernieuwde Kwaliteitskader Gehandicaptenzorg waarmee organisaties in 2017 gaan werken. Een persoonsgerichte daginvulling is een speerpunt in het meerjarenplan ter verbetering van de gehandicaptenzorg.

We beantwoorden de volgende vragen:

1. Vinden begeleiders dat cliënten een zinvolle daginvulling hebben?
2. Wat moet er gebeuren om een zinvolle daginvulling voor alle cliënten te realiseren?
3. Is er voldoende tijd, faciliteiten, en deskundigheid voor een zinvolle daginvulling?

Uit onderzoek (Meulenkamp e.a., 2015) blijkt dat woonsituatie invloed heeft op het type activiteiten. Daarom kijken we ook naar de invloed van woonsituatie bij het antwoord op deze vragen.

Meeste cliënten hebben zinvolle daginvulling

Vrijwel alle begeleiders (93%) vinden dat de meerderheid van de cliënten een zinvolle daginvulling heeft (tabel 1). De daginvulling bestaat vooral uit individuele activiteiten (volgens 62% van de begeleiders) en/of groepsactiviteiten (volgens 56% van de begeleiders) *binnen* de eigen instelling. Bijna een kwart geeft aan dat er (ook) individuele of groepsactiviteiten *buiten* de instelling zijn.

Tabel 1: Hoeveel cliënten hebben een zinvolle daginvulling?

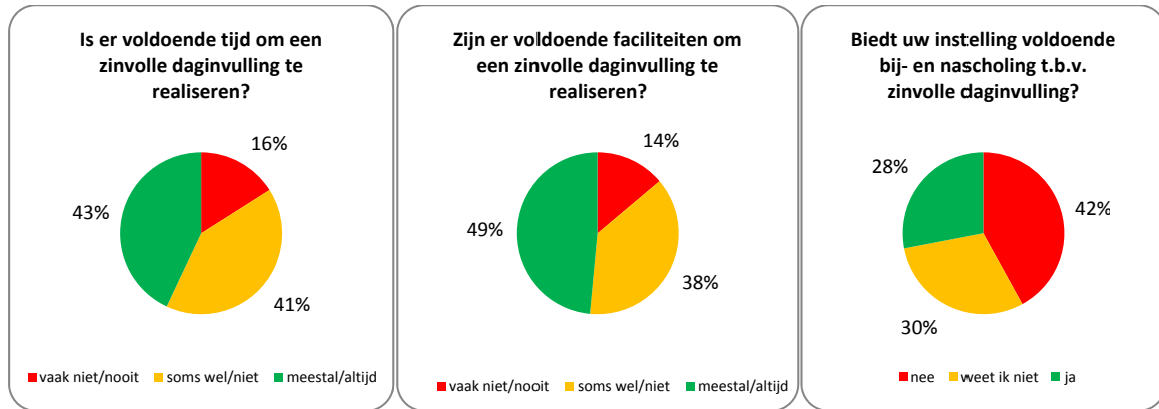
geschat deel	%
(nagenoeg) alle	83%
meer dan de helft	10%
de helft of minder	7%
Totaal	100%

Begeleiders vinden de kwaliteit van de daginvulling voldoende (40%) of (zeer) goed (41%). De rest van de begeleiders vindt de daginvulling matig (18%) of slecht (1%).

Beter aansluiten bij de persoon

Begeleiders willen vooral meer aandacht voor *individuele* activiteiten, zowel binnen als buiten de eigen instelling: respectievelijk 55 en 49 procent geeft dit aan. Ze willen minder vaak extra aandacht voor groepsactiviteiten

Figuur 1: Oordeel over tijd, faciliteiten en scholingsaanbod om zinvolle daginvulling te realiseren

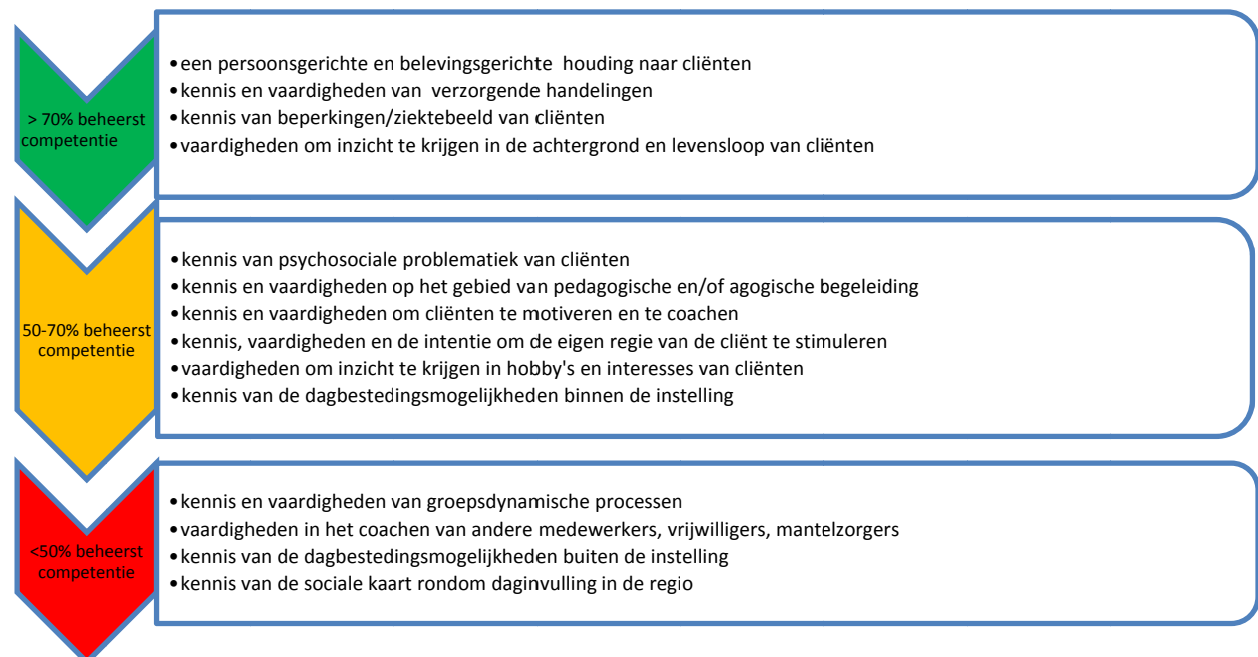
binnen of buiten de eigen instelling (respectievelijk 22 en 16%). Ook in de open vraag naar verbetermogelijkheden noemen begeleiders de mogelijkheid van één op één contacten en op een persoon afgestemde activiteiten. Binnen de groepsactiviteiten is te weinig tijd voor individueel contact, evenals in de avonden en weekenden. Opgemerkt wordt dat het wenselijk is dat een cliënt een eigen hobby kan hebben en meer kan participeren in de maatschappij.

Tijd, faciliteiten en scholing nodig

Nog niet de helft van de begeleiders vindt dat er altijd voldoende tijd en faciliteiten zijn voor

een zinvolle daginvulling (figuur 1). Eén op de zeven begeleiders is ronduit negatief en geeft aan dat dit vaak of nooit voldoende is. Bij de open vraag naar wat er nodig is merken begeleiders vaak op dat er te weinig personeel is voor individuele aandacht (genoemd door 32% van alle begeleiders) en dat er te weinig vervoersmogelijkheden zijn (genoemd door 18% van de begeleiders). Vier op de tien begeleiders vindt dat er onvoldoende scholing is op het gebied van zinvolle daginvulling. Begeleiders beheersen de meeste competenties die nodig zijn om cliënten te ondersteunen bij een zinvolle daginvulling, zo is hun eigen ervaring (figuur 2). De grootste

Figuur 2. Mate waarin begeleiders de nodige competenties beheersen voor zinvolle daginvulling

scholingsbehoefte (zie rode vlak) betreft de omgang met groepsdynamische processen en het coachen van andere medewerkers, vrijwilligers en mantelzorgers. Daarnaast vinden relatief veel begeleiders dat ze meer kennis moeten hebben van de dagbestedingsmogelijkheden buiten de instelling en de sociale kaart van de regio. Bij het oranje vlak staan de competenties waarop 30 tot 50% van de begeleiders bijscholing kan gebruiken.

Kwaliteit daginvulling in kleinschalige woonvoorzieningen onder druk

Vier van de tien begeleiders in kleinschalige woonvoorzieningen vinden de dagbesteding die het team biedt van matige of slechte kwaliteit (tabel 2). Dit ligt niet aan een verschil in faciliteiten (zoals geschikte ruimtes, materialen, vervoer) of scholingsbehoeften, maar wel aan een verschil in tijd om voor cliënten een zinvolle daginvulling te realiseren: 33% vindt dat er vaak of altijd tijd ontbreekt voor zinvolle daginvulling, terwijl geen van de begeleiders in de dagopvang en 15% van de begeleiders in grotere zorginstellingen waar cliënten 24 uur per dag verblijven vinden dat het vaak of altijd aan tijd ontbreekt.

Tabel 2: Oordeel van de begeleiders over de kwaliteit van de daginvulling die hun team biedt, uitgesplitst naar type voorziening

	dagopvang	grote 24 uurs instelling	klein- schalige 24 uurs instelling
(zeer) goed	80%	35%	22%
voldoende	20%	49%	39%
matig/onvoldoende of slecht	0%	16%	39%
Totaal	100%	100%	100%

Chi-kwadraat=27,68, p=.000

Conclusie

Begeleiders vinden dat cliënten met een verstandelijke beperking een zinvolle daginvulling hebben, maar willen die graag meer persoonsgericht. Dit staat onder druk vanwege tijdgebrek (onvoldoende personeel), beperkte faciliteiten (in het bijzonder de vervoersmogelijkheden) en beperkte

scholingsmogelijkheden. Over de gevolgen van de bezuinigingen op vervoer luidde de VGN onlangs de noodklok (van Ruijven, 2017) Tijdgebrek geldt vooral in de kleinschalige woonvoorzieningen. In kleinschalige voorzieningen wonen, vergeleken met de grootschalige instellingen, relatief meer mensen met een lichte verstandelijke beperking die wellicht vaker 'eigen' activiteiten willen ontplooiën. Deze activiteiten liggen buiten de directe woonomgeving en kunnen extra begeleiding vereisen, bijvoorbeeld bij deelname aan een sportclub in de regio.

Extra aandacht is nodig voor het in kaart brengen van mogelijkheden die er zijn voor activiteiten, in het bijzonder de mogelijkheden buiten de eigen instelling zijn vaak onbekend. Het gaat echter niet alleen om betere keuze-informatie, maar ook om scholing van begeleiders in agogische vaardigheden. Bijvoorbeeld in de begeleiding van groepen en hoe daarbij ieder individu tot zijn/haar recht kan komen. De kamerbrief 'Samen werken aan een betere gehandicaptenzorg' (VWS, 1 juli 2016) sluit hier goed bij aan vanwege de nadruk op het belang van individuele keuzes in daginvulling en op minder 'binnen' en meer 'buiten' de instelling. Het door VWS ingezette kwaliteitsprogramma geeft ook prioriteit aan scholing in gespreksvaardigheden. In het programma wordt de hoge werkdruk erkend. De vraag is of het scholen van personeel voldoende is om het tijdgebrek het hoofd te bieden.

Literatuur

- Buntinx, W. Wat willen cliënten? Markant, april 2015, p. 28-31.
- Meulenkamp, T., Waverijn, G., Langelaan, M., Hoek, L. van der, Boeije, H., Rijken, M. Deelname aan de samenleving van mensen met een beperking, ouderen en de algemene bevolking: rapportage participatiemonitor 2015. Utrecht; NIVEL, 2015.
- Rijn, M. van. Samen werken aan een betere gehandicaptenzorg. Brief aan de Tweede Kamer + bijlage. 1 juli 2016. Den Haag: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.
- Ruijven, J. van. Minder zorg door ontoelaatbare kosten gehandicaptenvervoer. Utrecht: VGN, 2017. www.vgn.nl

Onderzoeksmethode

In opdracht van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport ontvingen 811 deelnemers van het NIVEL Panel Verpleging & Verzorging in september 2016 een vragenlijst met vragen over een zinvolle daginvulling. Aangeschreven paneeldeelnemers waren werkzaam in een (deels) uitvoerende functie in de langdurige intramurale ouderenzorg, GGZ of gehandicaptenzorg. In totaal beantwoordden 351 verpleegkundigen, verzorgenden en agogisch medewerkers de vragenlijst (respons 48%). De resultaten beschreven in deze factsheet zijn gebaseerd op de ingevulde vragenlijsten van 126 begeleiders werkzaam in de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking. Deze begeleiders zijn werkzaam in instellingen verspreid over het hele land.

Kenmerken respondenten

De leeftijd van de respondenten is ongeveer gelijk verdeeld over de volgende categorieën: 33% is 45 jaar of jonger, 29% is tussen 46 en 55 jaar (29%) en 38% is tussen 56 en 65 jaar. Van de respondenten is 89% vrouw en 87% werkt in een uitvoerende functie, zonder leidinggevende taken. De meerderheid (59%) heeft een agogische opleiding en 41% een verpleegkundige. De meesten werken in een grotere zorginstelling met 24-uurszorg (52%), 26% werkt in een kleinschalige 24-uurs woonvoorziening en 21% in een dagvoorziening.

Kenmerken cliënten

De begeleiders die de vragenlijst hebben ingevuld, hebben een aantal kenmerken van de cliënten voor wie zij zorgen aangegeven. 90% van hen begeleidt overwegend volwassenen. Volgens de zorgverleners is 60% van hun cliënten volledig afhankelijk van anderen voor een zinvolle daginvulling. 28% is grotendeels afhankelijk van anderen en 12% regelt het deels zelf en is deels afhankelijk van anderen.

Vragenlijst

De vragenlijst bevatte 33 vragen. 13 vragen betroffen de achtergrond van zorgverleners, 6 vragen de taken voor het realiseren van een zinvolle daginvulling, 5 vragen gingen over competenties en scholing, 9 vragen gingen over de praktijk rondom een zinvolle daginvulling. Veruit de meeste vragen hadden voorgestructureerde antwoordcategorieën. Vragen waren gebaseerd op beleidsdocumenten, beroepsprofielen en onderzoeksliteratuur betreffende een zinvolle daginvulling in de langdurige intramurale zorg. De vragenlijst kwam mede tot stand in overleg met VWS, V&VN (ouderenzorg en GGZ) en VGN. De vragenlijst werd getest door leden van V&VN en VGN en door drie paneeldeelnemers (1 intramurale ouderenzorg, 1 VGN, 1 GGZ).

Afname en reminders

In september 2016 ontvingen paneeldeelnemers een email met een toelichting op de vragenlijst en een link naar de vragenlijst. De vragenlijst werd alleen digitaal aangeboden via een beveiligde website. Wanneer deelnemers de vragenlijst nog niet hadden ingevuld, dan ontvingen zij na twee weken en na drie weken een herinneringsmail met opnieuw de link naar de vragenlijst.

Analyses

De antwoorden op de vragen werden geanalyseerd d.m.v. beschrijvende statistiek (percentages en frequenties). Verschillen tussen type instelling (dagopvang, grote 24-uurs instelling en kleinschalige 24-uurs voorziening) werden getoetst door middel van Chi-kwadraat toetsen. Vanwege het geringe aantal respondenten (n=126) is gekozen voor een conservatief significantieniveau van .01. Analyses vonden plaats met het programma Stata (14.0). In de vragenlijst zijn zeventien competenties beschreven die horen bij het realiseren van een zinvolle daginvulling. In deze factsheet (figuur 2) is gekeken naar de competenties die de meerderheid van de begeleiders (>50%) herkenden als relevante competenties voor een zinvolle daginvulling.

Meer informatie over het Panel Verpleging & Verzorging kunt u vinden op www.nivel.nl/panelvenv of u kunt bellen of e-mailen naar Anke de Veer, tel. 030-2729764, e-mail a.deveer@nivel.nl.